

Palliation i bevægelse

Døendes drømme

Fagligt Selskab for
Palliationssygeplejersker
17. Landskursus
Den 24. og 25. september
2026 Comwell Kolding

Gro Stoltze Katborg
Psykolog og specialist i psykoterapi
grokatborg@me.com
Mobil: 28962111

HVORFOR INTERESSEN FOR DØENDES DRØMME OG SYN?

- DØENDES LIDELSE ER IKKE KUN FYSIOLOGISK
- VI ER MENINGSSØGENDE VÆSNER – OGSÅ NÅR VI ER DØENDE
- SUNDHEDSPERSONALE OPLEVER AT MANGLE SPECIFIK TRÆNING/VIDEN OM DE DØENDES OPLEVELSER

RENTZ ET AL., 2012; WRIGHT ET AL., 2014 , HESSON ET AL., 2024

END OF LIFE DREAMS AND VISIONS (ELDVS)

- SUBJEKTIVE FÆNOMENER, SOM OPLEVES AF DØENDE I DE SIDSTE MÅNEDER INDEN DØDEN INDTRÆFFER
- BLIVER BESKREVET AF DE DØENDE, SOM HAVENDE EN SÆRLIG STOR GRAD AF LIVAGTIGHED, REALISME OG KLARHED (LEVY ET AL., 2020; NYBLOM ET AL., 2020).
- ELDVS INVOLVERER MENTAL OG SENSORISK AKTIVITET BÅDE, MENS PATIENTEN ER VÅGEN (SYN) OG SOVENDE (DRØMME) (Nosek et al., 2014; Pei et al., 2020)
- ELDVS ER IKKE BETINGET AF RELIGIØSITET OG ER LIGE SÅ UDBREDT I SEKULÆRE SAMFUND SOM RELIGIØSE
- ELDVS ER I FLESTE SITUATIONER FORBUNDET MED LINDRING OG IKKE ØGET LIDELSE (Fenwick et al., 2011; Mazzarino-Willett, 2010)

ELDVS HISTORISKE OPHAV

- HISTORISKE BERETNINGER

1926 – BARRETT: DEATH-BED VISIONS

1961 – OSIS: SYSTEMATISK INDSAMLING AF DEATHBED OBSERVATIONS

1970'ERNE – OSIS & HARALDSSON: TVÆRKULTURELLE UNDERSØGELSER

1990'ERNE–2000'ERNE – HOSPICE/PALLIATIV FORSKNING

2010'ERNE – PATIENTERNES EGNE OPLEVELSER UNDERSØGES PROSPEKTIVT OG KVALITATIVT

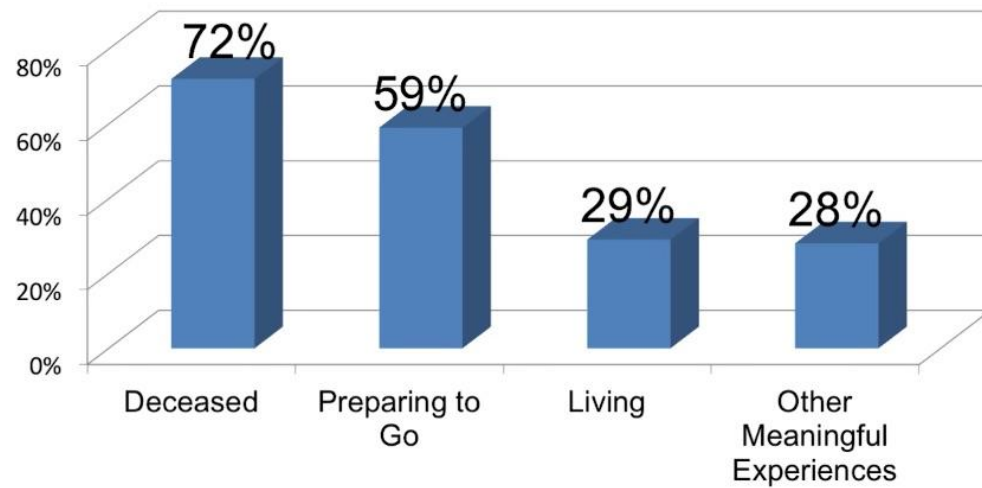

2014 – KERR ET AL.: MODERNE LONGITUDINAL ELDV-FORSKNING

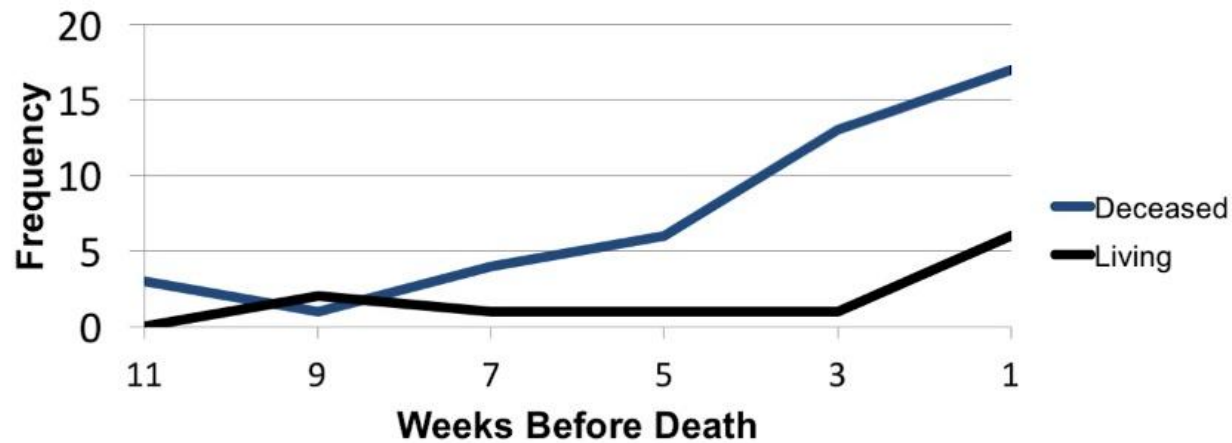
2020'ERNE – SYSTEMATISKE REVIEWS, PSYKOLOGISK BETYDNING, DELIRIUM, SELVTRANSCENDENS OG NEUROVIDENSKABELIGE SPØRGSMÅL

Content of Dreams/Visions

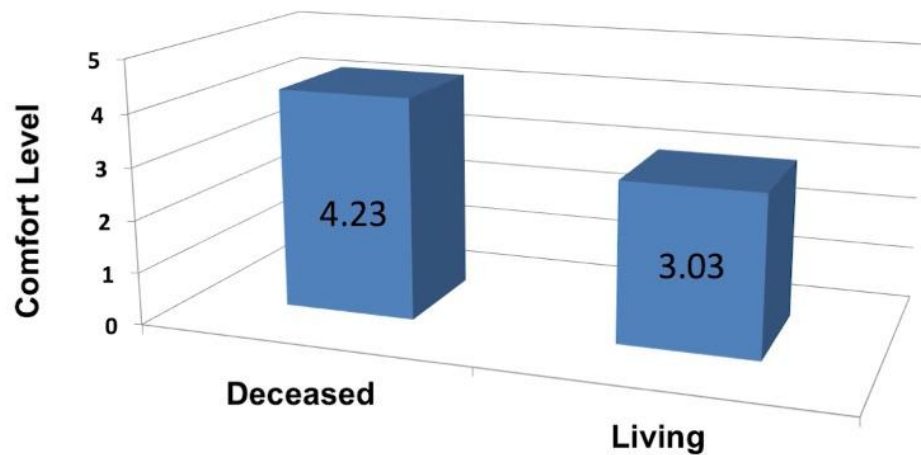
DEN DØENDES
DRØMME

Changes in Dream Content, Frequency and Comfort Approaching Death

DEN
DØENDES
DRØMME

Content and Comfort of Dreams/Visions

DEN
DØENDES
DRØMME

DRØMMENES INDHOLD

- **AFDØDE/GENFORENING MED AFDØDE PERSONER**
EN AFDØD ÆGTEFÆLLE, FORÆLDER, VEN ELLER ANDEN BETYDNINGSFULD PERSON KOMMER TIL SYNE.
- **REJSER**
PATIENTEN SKAL ET STED HEN, SKAL "AF STED", SKAL PAKKE, VENTE PÅ TRANSPORT ELLER BLIVER INVITERET MED.
- **FORBEREDELSE**
DER KAN VÆRE EN OPLEVELSE AF AT SKULLE GØRE SIG KLAR.
- **UFÆRDIGE FORHOLD**
KAN VÆRE ALT FRA UAFKLAREDE RELATIONELLE FORHOLD TIL HELT PRAKTISKE FORHOLD OMKRING BEGRAVELSE OG ARV.
- **LIVSGENNEMGANG (FORTÆLLING)**
ERINDRINGER, RELATIONER OG TIDLIGERE BEGIVENHEDER KAN DUKKE OP.

END OF LIFE DREAMS AND VISIONS (ELDVS)

HVAD SIGER DEN NYESTE FORSKNING:

- ELDV-PRÆVALENS PÅ 21–90 % PÅ TVÆRS AF STUDIER.
- CA. 26 % OPLEVER TRØST/BEROLIGELSE, ISÆR NÅR AFDØDE KÆRE OPTRÆDER, ELLER NÅR OPLEVELSEN HANDLER OM REJSE, ANKOMST ELLER FORBEREDELSE TIL DØDEN.
- OMKRING 19 % OPLEVER DISTRESS; DETTE ER ISÆR FORBUNDET MED TRAUMER, VANSKELIGE RELATIONER ELLER UAFSLUTTEDE EKSISTENTIELLE PROBLEMSTILLINGER.
- OPLEVELSERNE ER OFTEST MENINGSFULDE FOR PATIENTEN. DET TYDER PÅ, AT FORUROLIGENDE/NEGATIVE ELDVS KAN VÆRE LIGE SÅ MENINGSFULDE OG BETYDNINGSFULDE SOM ELDVS MED BEROLIGENDE OG POSITIVT INDHOLD.

FIGUEIREDO-SOUSA & REIS-PINA, 2026

ELDVS OG DERES PSYKOLOGISKE OG EKSISTENTIELLE BETYDNING

- DØENDE SOM OPLEVER ELDVs HAR TILSYNELADENDE EN STØRRE KAPACITET FOR PSYKOLOGISK FORANDRING OG VÆKST SIDST I LIVET .
(LEVY ET AL., 2020)
- ELDVs MENINGSSKABENDE KVALITETER STRÆKKER SIG UDOVER DE DØENDE OG SPILLER TILSYNELADENDE EN BETYDENDE ROLLE I DE EFTERLADTES SORGARBEJDE.
(GRANT ET AL., 2020)
- EN UNDERSØGELSE BLANDT HOSPICE SYGEPLEJERSKER VISER, AT ELDVs ER ASSOCIERET MED EN ROLIG OG FREDFYLDT DØD (89 %, N=75).
(LAWRENCE & REPEDE, 2013)

5 MIN. SUMMEPAUSE

GENKENDER I NOGET FRA JERES EGEN PRAKSIS?
KOMMER I TIL AT TÆNKE PÅ EN BESTEMT PATIENT?

DØENDES DRØMME ELLER DELIR

Et central punkt indenfor viden om døendes drømme er forsøget på at skelne mellem ELDVs og det delirium/de hallucinationer som kan følge af mere fysiologisk påvirkning.

Den kvalitative systematiske review af Rabitti et al. peger netop på, at ELDVs risikerer at blive fejltolket som delirium, fordi mennesker i den sidste fase af livet ofte også har konfusion og ændret bevidsthed.

Rabitti et al., 2023

ELDVs er ofte blevet afvist af sundhedspersonale som medicin-inducerede hallucinationer, demens eller delirium.

Betty, 2006; Depner, 2020

DELIR? ELLER ER DER ANDET PÅ FÆRDE?

Værens tilstand	Delirium	ELDV's
Fysisk	Agiterede bevægelser, "plukker" i luften	Afslappet i ro
Kognitiv	Disorganiseret, forvirret	Forøget klarhed/skarphe d og genkald af minder
Relationel	Tilbage trukket, frakoblet	Engageret, forbundet
Emotionel	Foruroliget, forpint	Trøsterig, rolig
Mental	Fornemmelse af mistro/vantro	God realitetssans
Eksistentiel/spirituel	Afskåret fra spiritualitet	I fred, fornemmelse af transcendens

Kilder delirium: dmcg-pal
Kilder EL DV: Brayne et al., 2008; Kepner et al., 2020; Mazzarino-Willett, 2010; Nosek, 2014

Oplevelsen er rimelig veldokumenteret; Årsagsforklaringen er fortsat åben

- KAN ELDVs VÆRE EN DEL AF EN NATURLIG PSYKOLOGISK TRANSFORMATIONSPROCES?
- KAN DE UNDERSTØTTE ACCEPT AF DØDEN?
- KAN DE SKABE EN OPLEVELSE AF KONTINUITET MELLEM FORTID, NUTID OG FREMTID?
- KAN DE REDUCERE DØDSANGST?
- ER DE BESLÆGTEDE MED ANDRE FORMER FOR SELVTRANSCENDENS?
- HAR DE EN FUNKTION I FORBINDELSE MED LIVSFORTÆLLING OG INTEGRATION AF LIVSHISTORIEN?
- KAN DE FØRE TIL STØRRE PERSONLIG STYRKE OG MULIGHED FOR SPIRITUEL FORANDRING

HVILKE UDFORDRINGER MØDER VI?

PATIENTENS OG DE PÅRØRENDES BARRIERER

- FRYGT FOR LATTERLIGGØRELSE OG FORDØMMELSE
- MANGLENDE SPROG FOR OPLEVELSEN

PERSONALET'S BARRIERER (KLINISKE UDFORDRINGER)

- MANGELFULD UDDANNELSE OG VIDEN
- FEJLTOLKNING SOM DELIR ELLER HALLUCINATIONER
- BERØRINGSANGST OVER FOR DET SPIRITUELLE

HVAD ER DER BRUG FOR I PRAKSIS?

- LYT AKTIVT OG ANERKEND
- NORMALISÉR OPLEVELSEN
- SKELN MELLEM ELDV OG DELIR
- STØT VED UBEHAG
- OPMÆRKSOMHED PÅ EGNE
BEGRÆNSNINGER

KARENS DRØMME – EN FORTÆLLING

KAREN ER 83 ÅR OG INDLAGT PÅ HOSPICE TIL LIVETS AFSLUTNING.

HUN ER MEGET UROLIG, BANGE OM NATTEN OG FØLER SIG ALENE.

DER TALES BLANDT SYGEPLEJERSKERNE MEGET OM, HVORDAN DENNE URO KAN AFHJÆLPES MEDICINSK OG KAREN HAR OGSÅ VÆRET FORSØGT HJULPET MED KROPSAFGRÆSENDE BEHANDLING AF FYSIOTERAPEUTEN.

PÅ EN TVÆRFAGLIG KONFERENCE UNDERSØGES ANDRE MULIGHEDER FOR AT LINDRE KARENS URO.

PSYKOLOGEN HAR PÅ FORHÅND LÆST I JOURNALEN, AT PATIENTEN DRØMMER MEGET OG DRØMMENE HAR SAMME TEMA – KAREN KAN I DRØMME IKKE KALDE SINE ELSKEDE TIL SIG OG FØLER SIG ALENE.

HUN RÅBER PÅ SINE NÆRTSTÅENDE I DRØMME, MEN DE KAN IKKE HØRE HENDE. SAMTIDIG FLYVER DER IND IMELLEM ENGLEVINGER FORBI HENDE.

UNDER SAMTALE MED KAREN TALES DER OM DRØMMENE OG DE FORSØGES FORTOLKET I FORHOLD TIL PATIENTENS SYGDOM OG FORESTÅENDE DØD. DET ER MENINGSFULDT FOR KAREN AT FORSTÅ DRØMMENE SOM EN DEL AF DEN PROCES, HUN ER MIDT I OG SELVOM HUN EFTERFØLGENDE HAR SVÆRT VED AT HUSKE DET PRÆCISE INDHOLD I SAMTALEN, HAR HUN NOGLE MERE ROLIGE NÆTTER DEREFTER.

OPSUMMERING

ELDVs ER ET REELT OG RELATIVT HYPPIGT RAPPORTERET MENNESKELIGT FÆNOMEN OMKRING LIVETS AFSLUTNING.

ELDVs FOREKOMMER HOS KOGNITIVT INTAKTE DØENDE MENNESKER OG SKAL IKKE AUTOMATISK FORSTÅS SOM DELIR ELLER PATOLOGISERES.

DRØMMENES INDHOLD OG FREKVENNS LIGNER HINANDEN PÅ TVÆRS AF LANDE, KULTUR OG RELIGIØSITET.

DER ER GODE INDIKATIONER PÅ, AT ELDVs OFTE HAR PSYKOLOGISK OG EKSISTENTIEL BETYDNING, MEN VI HAR BRUG FOR MERE VIDEN OM DERES BETYDNING FOR DET ENKELTE MENNESKE.

TAK FOR I DAG